

SEKSUALINIS NACIONALIZMAS: „AŠ MYLIU LIETUVĄ“

NIDA VASILIAUSKAITĖ

Straipsnyje analizuojamas LNK TV projektas – realybės šou „Aš myliu Lietuvą“, rodytas 2011 m. vasarą. Teigiama, kad yra pagrindo jį vertinti kaip politinį įvykį ir netgi socialinės inžinerijos projektą. Keliama hipotezė, jog „meilės“ retorika nėra atsiktinė, klausiant, kaip „meilė Tėvynei“ koreliuoja su antrąja projekto tema – tam tikru lyčių santykių režimu – kokias funkcijas atlieka ir ką šiame kontekste reiškia. Rekonstruojama ir išryškinama projekto politinė „programa“. Daroma išvada, kad ją galima įvardyti kaip agresyvų romantinį etnocentrinį nacionalizmą, netiesiogiai nukreiptą prieš Lietuvos narystę Europos Sąjungoje.

Įvadas

2011 m. vasarą (nuo gegužės 30 d. iki rugpjūčio 10 d.) viena pagrindinių komercinių Lietuvos televizijų – LNK TV („Laisvas ir nepriklausomas kanalas“) – kūrė ir transliavo realybės šou „Aš myliu Lietuvą“. Kitaip nei kiti panašaus pobūdžio TV projektai, šis rėmėsi tam tikra bendro pobūdžio politine vizija, siekė politinio poveikio, buvo

Dr. Nida Vasiliauskaitė – Vilniaus Gedimino technikos universiteto Filosofijos ir politologijos katedros lektorė (el. paštas: nida.vasiliauskaitė@vgtu.lt).

© Nida Vasiliauskaitė, 2013

Straipsnis įteiktas redakcijai 2012 m. spalio 25 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2013 m. vasario 5 d.

politiškai sankcionuotas ir turėjo politinių padarinių; jis laikytinas intencionalia „sąmonės formavimo“ pastanga pateikti „pavyzdinių lietuvių“ (ar „normalių lietuvių“) tapatybės ir tarpasmeninių santykių modelį, neturinčia precedento Lietuvos pramogų industrijoje.

Mano analizės objektas – specifinis šio realybės šou politinės „žinios“ turinys ir jo koreliacija su kita ne mažiau išplėtota „*Aš myliu Lietuvą*“ tema, irgi (šiuo atveju netiesiogiai) numatoma pavadinimo – šou dalyvių lyčių santykių režimu. Tam tikru būdu supras-to patriotizmo („meilės Tėvynei“) skatinimas susipina ir susilydo su patriotų „romantiniais“ tarpusavio interesais, suteikdamas pagrindą hipotezei apie neatsitiktinį „meilės“ ir „Lietuvos“ sukibimą vienoje frazėje. Straipsnyje klausiama, kokia toji politinė „žinia“ ir kodėl būtent šios dvi temos atsiduria greta; kaip „meilė Lietuvai“ koreliuoja su dalyvių (rengėjų, prodiuserių, žiūrovų) seksistinėmis nuostatomis ir elgesiu; kodėl politinė tapatybė, politinis lojalumas konstruojami ne racionaliu (teoriniu ar pragmatiniu), o emociniu-intuityviu-iki-reflektyviu pagrindu (per „meilę“)¹. Viena pagrindinių ginamų tezių skamba taip: analizuojamas realybės šou veikia vadovaudamasis nacionalizmo ideologine paradigma, per ją pretenduoja apibrėžti asmens tapatybę ir jo santykį su valstybe; pavyzdingu piliečiu joje tampama pasiekus tam tikrą emocinę būseną ir atitinkamai elgiantis,

¹ Norėčiau užbėgti už akių girdėtam priekaištui, esą mano tyrimas remiasi nedeklaruota, bet aiškiai numanoma prielaida, kad pragmatiniu ar teoriniu pagrindu konstruojamas politinis lojalumas yra pranašesnis.

Pirmiausia vertėtų pasidomėti nedeklaruota prielaida, tiksliau, prielaidomis, kuriomis remiasi pats šitas priekaištas. O jos tokios: pirma, politinio lojalumo (kam? vardan ko?) konstravimas yra savitikslis ir nediskutuotinas siekinys; antra, politinis lojalumas faktiškai reiškia piliečių subetonavimą į vientisą homogenišką masę įsteigiant jiems bendrą universalią tapatybę; trečia, politinio lojalumo matas bei kriterijus yra „betono tvirtumas“. Visas klausimas tuomet – kaip pagamintas politinis „betonas“ yra tvirtesnis. Nė viena šių prielaidų nėra savaimė suprantama ir nediskutuotina.

Mano prieiga yra visai kita: ne kaip kuo tvirtesnio „betono“ paieškos, o išryškimas, kas nutinka, koks sociumas ir kokie individai įsisteigia, kai vienas toks ganėtinai tvirtas „betonas“ panaudojamas. Potencialių svarstymų perspektyva turėtų ryškėti politinės filosofijos, o ne politinės pragmatikos horizonte: ne „kas geriau betonuoja“, o kokio (ar tokio?) politinio projekto mes norime, kokių idėjų vedami jį kuriame, kaip suprantame politiką ir politiškumą.

o tai, savo ruožtu, nebūtų įmanoma be seksistinių prielaidų ir atitinkamai struktūruotų asmeninių patirčių.

Nacionalizmą čia suprantu specifine XIX a. Rytų ir Vidurio Europos nacionalizmo prasme, artima tai, kurią Anthony's D. Smithas vadina etniniu secesionizmu, kai įvairios priklausomų žmonių grupės (*subject peoples*) siekia teisės „atsiskirti nuo imperijos ir sukurti savo pačių tautines valstybes“, o savo kolektyvinę tapatybę apibrėžia per kalbą, religiją, papročius ir istorinius etninių mažumų antagonizmus; „pati būtinybė pabrėžti prieš valdovus ir niekintojus savo kilmės skirtingumą ir istorinį tapatumą neišvengiamai suteikdavo jų maištui mistinį, praeitimi dvelkiantį atspalvį“². Pirmiausia, tai tikėjimas bendra etninės grupės kilme („kraujo ryšiu“), monopolinėmis teisėmis į tam tikrą teritoriją, kuri esą jai gyvybiškai būtina³; ir visiškas susitaipinimas su ja. Taip pat – kalbos fetišizavimas ir mistifikuotas garbinimo ryšys su istoriniu laikotarpiu, laikomu „tautos aukso amžiumi“. Be abejo, nacionalizmo formų ir apibrėžimų yra labai daug, tačiau jų svarstymas peržengtų straipsnio ribas.

Lietuvoje atlikta nemažai politologinių, istorinių, antropologinių, sociologinių nacionalizmo studijų⁴, taip pat lyties tapatybių raiškos žiniasklaidoje ir popkultūroje tyrimų⁵, tačiau išsamiau nesidomėta nei

² Smith A. D., *Nacionalizmas XX amžiuje*, Vilnius: Pradai, 1994, p. 18–19.

³ Čia įsiterpia ir kur kas platesnis Ernesto Gellnerio apibrėžimas: „Trumpai tariant, nacionalizmas yra politinio teisėtumo (*legitimacy*) teorija, pagal kurią reikia, kad etninės ribos nesikirstų su politinėmis ir ypač kad etninės ribos kurioje nors valstybėje – atvejis, kurį jau iš anksto formaliai atmeta bendras principo formulavimas – neskirtų turinčiųjų valdžią nuo visų kitų“, žr. Gellner E., *Tautos ir nacionalizmas*, Vilnius: Pradai, 1996, p. 14.

⁴ Pavyzdžiui: Valantiejus A., „Modernusis lietuvių nacionalizmas“, *Metmenys* 66, 1994, p. 102–118; Leončikas T., „Nepakantumo hierarchija ir socialinė distancija visuomenės mažumų atžvilgiu“, Žiliukaitė R. (sud.), *Dabartinės Lietuvos kultūros raidos tendencijos: vertybiniai virsmai*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2007, p. 89–107

⁵ Pavyzdžiui, Tereškinas A., *Esė apie skirtingus kūnus: kultūra, lytis, seksualumas*, Vilnius: Apostrofa, 2007. Anglakalbėje akademineje literatūroje medijų įtaka lyties tapatybės suvokimui tyrinėjama labai išsamiai, formuojasi atskira subdisciplina, žr., tarkim, Gauntlett D., *Media, Gender and Identity: An Introduction*, London and New York: Routledge, 2007.

nacionalistinių idėjų plitimu popkultūros kanalais⁶, nei lyčių studijose gerai žinoma nacionalizmo ir seksizmo paralele⁷. Nacionalizmo kontekste „mąstymo apie vyrus ir moteris“ būdus Lietuvos sociokultūrinėje terpėje nagrinėjo Vytautas Kavolis⁸, tačiau jis rėmėsi išimtinai literatūriniais tekštais (iki XX a. pabaigos) ir domėjosi ne socialine inžinerija ir ideologiniais mechanizmais, o sąmoningumo formomis.

Straipsnį sudaro dvi pagrindinės dalys. Pirmoje rekonstruojama politinė „žinia“, parodant, kaip įvairūs šou momentai ir pats jo pateikimo būdas, atviras tekstas (plačiąja prasme) ir numanomi subtekstai interpretuoja, papildo vienas kitą, tikslina ir patvirtina iškeltą hipotezę. O kartu – kaip per konkretų medijų produktą sklinda politinė ideologija. Antroji – mažesnioji – dalis skirta minėtai „neoficialiai“ projekto temai ir jos glaudžiam ryšiui su pirmąja.

1. „Meilė“ kaip agresyvus romantinis nacionalizmas

1.1. Politinė motyvacija

1.1.1. Anonsavimas

Politiniu įvykiu „Aš myliu Lietuvą“ pirmiausia daro projekto pristatymas viešojoje erdvėje dar prieš pradėdant jį vykdyti. Projektas turi „misiją“ (tokį žodį vartoja jo kūrėjai), skelbiamą LNK TV projekto anonse: „Aš myliu Lietuvą“ – tai realybės šou jauniems, išmintingiems ir neabejojantiems savo meilės Tėvynei tikrumu. Kelionė per visą Lietuvą, jos istoriją ir dabartį. Kelionė, įrodanti, jog Tėvynė yra tai, kuo verta didžiūotis. Trys komandos <...> keliaus po šalį, su savi-

⁶ Atitinkamai, kaip pavyzdinį kompendiumą apie JAV medijų įtaką politiniams procesams galima paminėti Graber D. A., ed., *Media Power in Politics*, Washington: CQ Press, 2007.

⁷ Ją nuosekliau tyrinėti pradėta devintajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje, pirmiausia pokolonialistinių studijų kontekste: pavyzdžiui, Jayawardena K., *Feminism and Nationalism in the Third World*, London: Zed Press, 1986; Yuval-Davis N. and Ant-hias F., eds., *Women-Nation-State*, London: Macmillan, 1989.

⁸ Kavolis V., *Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje*, Vilnius: Lietuvos kultūros institutas, 1992, p. 56–148.

mi gabendami švenčiausią simbolį – Lietuvos trispalvę. <...> Jų tikslas – suburti kuo daugiau žmonių, sujudinti vietos gyventojų sąmonę, prikelti jų tautiškumo jausmą. Ne vien žodžiais, ugningomis prakalbomis ir istorijos faktais, o drąsiais poelgiais, socialinėmis akcijomis pažadinti tikrą pasididžiavimą savo Tėvyne.⁹

Retorika, be abejo, sąmoningai hiperbolizuota, tačiau tuo pat metu labai rimta: „suburti žmones“, „sujudinti sąmonę“, „prikelti tautiškumo jausmą“, „pažadinti pasididžiavimą Tėvyne“, įrodyti Tėvynės vertingumą bei patrauklumą – aiškiai politiniai ideologiniai, netgi socialinės inžinerijos tikslai; bent ambicijų lygmeniu. Tiesa, tik instrumentiniai: kam visa ši sąmonės ir gyventojų mobilizacija reikalinga – anonse nepasakoma. Pastaba, jog „tikrieji“ projekto tikslai yra komerciniai, o politinė patetika – „tik reklama“, šiame kontekste būtų naivi, nes, pirma, komercinio intereso buvimas niekaip neužkerta kelio politinių idėjų propagavimui (ir nebūtinai yra „tikresnis“); antra, pats faktas, kad tokia reklama laikoma efektyvia ir išties pritraukia žiūrovą, rodo, kad atitinkamos politinės idėjos tam tikru masu potencialiam adresatui yra „savos“ ir gali būti „pastiprintos“.

Viešai išplatinti projekto rengėjų komentarai irgi demonstruoja intencijas ne tik sukurti pelningą pramoginę laidą, bet ir daryti poveikį žiūrovų „politiniam sąmoningumui“, kryptingai formuoti jų santykį su valstybe. Pavyzdžiui, projekto prodiuseris Justinas Milušauskas interviu „TV dienai“ jį pavadino esminiu šių dienų nacionaliniu įvykiu ir teigė: „Jaunimas paprastai kalba apie planus studijuoti užsienyje ar išvis emigruoti. O mes parodysime tuos, kurie myli Lietuvą, nenori jos palikti ir ketina čia įleisti šaknis.“¹⁰ Būsimo realybės šou dalyviai čia pateikiami kaip pozityvi priešybė „nemylintiems Lietuvos“ (e)migrantams ir kartu kaip „emigracijos problemos“ sprendi-

⁹ Anonsas transliuotas LNK TV ir išplatintas spaudoje, pavyzdžiui, dienraštyje „Kauno diena“: DMN inf., *Vasarą startuos naujas realybės šou „Aš myliu Lietuvą“*, <<http://kauno.diena.lt/naujienos/laisvalaikis/vasara-startuos-naujas-realybes-sou-as-myliu-lietuva-343919>>, 2011 04 08.

¹⁰ Klimčiauskaitė A., *„Aš myliu Lietuvą“ patriotiškas LNK nuotykis*, <<http://kauno.diena.lt/naujienos/laisvalaikis/-as-myliu-lietuva-patriotiskas-lnk-nuotykis-345857>>, 2011 04 16.

mas: tereikia pakeisti nuostatas. (E)migracija suvokiama kaip „tai, ko neturi būti“, kaip grėsmė, kurios priežasčių reikia ieškoti ne socialinėse, politinėse, ekonominėse, kultūrinėse struktūrose bei aplinkybėse (ne „Lietuvoje“), o (neteisingame) individo būvyje. Realybės šou deklaruoja ketinimus tą būvį keisti.

1.1.2. *Himnas*

Projekto politinę koncepciją patikslina – ši kartą iš vidaus – jo himnas. Pats faktas, kad dalyvės (vėliau ir nugalėtojos) Liepos Mondeikaitės specialiai projektui sukurta daina vadinama „himnu“, nedviprasmiškai apibrėžia tikslinės auditorijos santykį su dainos turiniu: jis turi būti rimtas ir pagarbus, beveik sakralus. Politiniu lygmeniu himnas atlieka simbolinio šalies gyventojų susitelkimo, konsolidavimo(si) ir lojalumo parodymo funkciją, čia tą funkciją taip pat norima imituoti. Realybės šou tarsi tampa mažąja, pavyzdine Lietuva: kaip ir ji, jis irgi turi himną.

Himną sudaro šeši ketureiliai, o pusę teksto (kiekvienos eilutės pirmą dalį) – žodis „Nepasiduok!“ (toks ir himno pavadinimas). Du paskutiniai posmai skamba taip:

Nepasiduok! Jauti? Baimė išnyko,
Nepasiduok! Ramybė štai išnyks,
Nepasiduok! Tu gimęs skrydžiui,
Nepasiduok! Dangus atgyja.

Nepasiduok! Lietuviškas paukšti,
Nepasiduok! Šnabžda tėvas, mama,
Nepasiduok! Malonių nelauki,
Nepasiduok! Sukilki dabar.¹¹

Himno adresatas – bailus, prislėgtas, kenčiantis, bet nederamai „ramus“ subjektas, kurį kažkas neįvardytas (blogas jausmas? išorės

¹¹ Visą tekstą ir vaizdo įrašą galima surasti Dainos.lt, *Dainos „Nepasiduok!“ žodžiai. Liepa*, <<http://www.dainos.lt/dainos/nepasiduok-zodziai-liepa>>, 2012 11 23.

jėgos?) mėgina užvaldyti ir jau beveik užvaldė. Nors adresatui atrodo, kad „vilties nėra“, jis raginamas „nepasiduoti“, nes į jį besikreipiantis – iš išorės situaciją stebintis – balsas žino, kad ši „bailaus ramaus pasidavimo“ būseną priešinga adresato „prigimčiai“ (jis „gimęs skrydžiui“, iš tiesų yra „paukštis“, tik neprisimena). Todėl jį reikia išjudinti (įsakmus tonas, imperatyvas, tiesioginis kreipimasis antru asmeniu) – jis pašaukiamas negatyviai, konstruojamas per priešpriešą tam, kas jis nėra („nepasiduok!“). Jį reikia išlaisvinti nuo subordinacijos („nepasiduok!“). Pats jis to nepadarys – tenka įsikišti raginančiam balsui, kuris, savo ruožtu, yra tik mediumas, tarpininkas: tikroji savarankiškai veikianti transformatyvi galia yra Likimas („Likimas renkas tave“ – trečio posmo paskutinė eilutė) ir jai privalu paklusti. Visa tai skiriama Lietuvos gyventojams – *toks yra lietuvis*.

Kodėl situacija aprašoma būtent taip, iš kur atsiranda ši slogi baimės ir beviltiškumo atmosfera, kodėl apskritai daroma prielaida, kad ji yra, iš kur ji kyla, iš kur grėsmė, kas ir kodėl verčia „pasiduoti“, prieš ką reikėtų „sukilti“, kodėl dabar „atėjo metas“ – tekstas neaiškina. Tik konstatuoja, kreipdamasis į visuotinę „savaime suprantamumą“. Kol kas galima pasakyti tik tiek, kad lyrinis subjektas aiškiai skiria save nuo tų, kuriuos drąsina, ir pretenduoja į Tautos Vado ar bent Tautos Šauklio (ar pačios personifikuotos Lietuvos, raginančios „savo vaikus“?) poziciją, o pastarąją – Tautą – suvokia kaip homogenišką (sutelpančią į apibendrintą „tu“) ir gyvybiškai tokio Vado / Šauklio reikalingą. „Aš–Tu“ santykis nėra nei asmeninis, nei intymus ar erotinis – jis politinis, steigiantis bendriją, pasakantis klausytojui, „kaip jam yra“ ir „ką jis turi daryti“ (kartu su kitais tokiais pat himno adresatais). Orientuojantis jį į nepasitenkinimą *status quo* ir aktyvų veiksmą („Sukilki dabar!“). Kartu aktyvaus veiksmo galimybė ney-la nei iš *lietuvio* (-ės), nei iš jo (-s) Vado ar *Lietuvos in corpore* laisvo savarankiško sprendimo – ją įgalina ir įteisina tik mistinė-romantinė *Zeitgeist*, siejama su „protėvais“ („Šnabžda tėvas, mama“). Poreikis „sukilti“ atsiranda ne subjekto viduje, o išorėje – subjektas tik vykdo „Likimo“ valią. Viduje esama atitinkamos predispozicijos („tu gimęs

skrydžiui“), tačiau – be išorinio pašaukimo-įsakymo ir leidimo – ji nepasireiškia, lieka latentinės būklės.

1.2. Politinė ontologija, situacijos vertinimas ir politiniai tikslai

Minėtos citatos pateikia bendrą politinį situacijos šalyje įvertinimą. Jis paprastas ir kategoriškas: *taip gyventi daugiau nebegalima*, būtinės esminės permainos. *Status quo* netenkina todėl, kad gyventojams esą trūksta politinio susitelkimo ir „tautiškumo jausmo“, kurio ir tik kurio pagrindu tas susitelkimas galimas, pageidautinas ir reikalingas: „subūrimas“ ir „sujudinimas“ tiesiogiai artikuliuojami *via* „tautišku- mas“. Pastarasis ir yra ta snaudžianti latentinė užmiršta „prigimtis“, natūrali pirmą kartą subjekto būklė, jo vidinė esmė, į kurią kreipiasi himnas. Ji tapati „tikram pasididžiavimui Tėvyne“, kitaip dar vadinamam „meile Lietuvai“ – ji yra, tik ją reikia aktualinti, pažadinti tam tikrais žodžiais („ugningomis prakalbomis“) ir veiksmais („drąsiais poelgiais, socialinėmis akcijomis“), turinčiais atitinkamą galią. Kitaip tariant, reikia kvazimagingo ritualo, kurį atlikti pasisiūlo realybės šou.

Ši vidinė esmė pasižymi vienijančia „subūrimo“ galia todėl, kad yra visų vienoda, visiems bendra: apie individualumą nekalbama, individualumas suvokiamas kaip „paviršius“, antrinė, akcidental, nebūtina asmens charakteristika, neverta rimtesnio dėmesio (*argumentum ex silentio*). Tačiau „esmė“ – ne stabili fiksuota duotybė, o diapazoną turinti būseną – specifinė politinė euforija, apibrėžianti politinio subjekto santykį su politine struktūra: pasididžiavimas ta struktūra ir savo priklausomybe jai. Jis nekyla iš objektyvios situacijos, veikia ją kuria, tai *a priori* nuostata: jei pagrindine politine problema laikomas „pasididžiavimo Tėvyne“ trūkumas, tai reiškia, kad visos kitos politinės, socialinės, ekonominės problemos kyla (jei apskritai kyla) dėl nepakankamai „karštos meilės“ Tėvynei; *et vice versa*, jei „prikelsime tautiškumo jausmą ir didžiuosimės“ – viskas bus gerai. Remiamasi prielaida, kad Lietuvos piliečiai nelabai ge-

rai vertina institucines gyvenimo Lietuvoje sąlygas („beviltiškumo“, „skausmo“, „byrančio tikėjimo“ nuorodos projekto himne), bet padaroma išvada, kad tokio vertinimo priežasčių ieškotina ne sąlygose, o piliečių galvose. Ir keisti reikia ne pirmąsias, o antrąsias: „Tėvynė yra tai, kuo verta didžiuotis“, tik daugeliui kažkas trukdo tą pamatyti. Kuo daugiau „skausmo“, tuo stipresnis ir intensyvesnis („tikresnis“) turi būti pasididžiavimas.

Tiesa, viena konkreti socialinė problema jau buvo įvardyta: Lietuvos gyventojų mobilumas (migracija ir emigracija)¹². Dėl jo gyventojams ir / ar valstybei, pačiai jos egzistencijai iškilo grėsmė, kurią kartoja ir himnas („Nepasiduok!“). Tačiau šiame diskurse tai tik dar vienas kalbėjimo apie „tautiškumo“ stoką būdas: ne kokie nors kiti motyvai, o vien „pasididžiavimo Tėvynė“ stoka yra šių procesų priežastis. Įveikti grėsmę galima tiktai „sukylant“. Prieš ką? Miglotos himno insinuacijos (prieš „baimę“? „skausmą“? neviltį? prieš neįvardytą išorinį Priešą?), sugretintos su projektą anonsuojančiais pasisakymais, leidžia (kiek tautologiškai) konkretinti: prieš „nesididžiavimą“, prieš „tautiškumo“ stoką.

Ši valia socialinei inžinerijai – keisti gyventojų sąmonę, aktyvinti patriotines nuostatas ir, jomis remiantis, mobilizuoti visuomenę (kokiai veiklai?) – demonstruoja, jog esama *politinių tikslų*: „ugningos prakalbos“, „drąsūs poelgiai“ ir raginimas „sukilti“ numato aktyvų ir radikalų, plataus masto politinį veiksmą. Jo galimybės sąlyga, įrankis ir rezultatas – politinė bendruomenė, apibrėžta ir telkiamą etnolingvistiniu ir etnocentristiniu pagrindu. Pasak prodiuserio, „*Net neprivaloma* [kursyvas mano – N. V.] būti lietuvių tautybės – svarbiausia jaustis lietuviu“¹³: šis „net neprivaloma“ labai aiškiai parodo, kad „lietuvių tautybė“ suvokiama ne politine, o etnine prasme ir privileijuojama. Brėžiama neperžengiama riba „mes (etniniai lietuviai) versus jie (etniniai nelietuviai)“, „mes“ centre, „jie“ – periferijoje. Iš

¹² Cituotame prodiuserio Milušausko interviu „nemylinčiais Lietuvos“ laikomi ne vien visam laikui išvykstantys iš šalies, bet ir mainų programose dalyvaujantys ar į kitų šalių universitetus stojantys studentai.

¹³ Žr. 10 išnašoje nurodytą šaltinį.

pirmo žvilgsnio ją tarsi siūloma peržengti (jei bus atitinkamai „jaučiamasi“), tačiau pati tokio pasiūlymo formuluotė tik dar kartą įtvirtina draudimą: etniniai lietuviai yra pirmieji pasiūlymo įteikimo eilėje, jiems lietuviais nebūtina „jaustis“, jie „tiesiog yra“ lietuviai; o kiti Lietuvos piliečiai „nėra“, bet gali „jaustis“ ir tada netgi gali tikėtis būsią priimti. Dar vienas susijęs tikslas – įvietinti gyventojus, kaip sektiną pavyzdį parodant jiems šou dalyvius, kurie „myli Lietuvą, nenori jos palikti ir ketina čia įleisti šaknis“.

Paradoksalu, kad, sulaukus Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės dvidešimtmečio, projektas „Aš myliu Lietuvą“ viešojoje erdvėje aktualina poreikį „išsilaisvinti“ („nepasiduok!“, „sukilk!“), kartu – tarsi savaime suprantamą akivaizdybę – transliuodamas žinią, kurią galima suformuluoti taip: „Mes vis dar nelaisvi ar jau nebelaisvi. Dėmesio, kažkas kėsinaši į mūsų laisvę!“ Kritinių reakcijų į šį retorinį ėjimą, klausiant, kaip jis įmanomas ir ką jis reiškia, mano žiniomis, nebūta.

1.3. Nacionalizmas: „Natūralu įleisti šaknis“

Neatsitiktinai pabrėžiamas projekto „natūralumas“ (pasak Milušausko, „Projekto idėja atsirado natūraliai“¹⁴): mąstymas etnocentrinėmis kategorijomis projekto rengėjams ir dalyviams atrodo *natūralus*, t. y. „savaime aiškus“, neginčytinai teisingas ir nekvestionuotinas, netgi nelaikomas *tam tikro tipo* mąstymu, grįstu specifinėmis prielaidomis. Jo nereikia teisinti ar grįsti, jis nepasirenkamas svarstant ir lyginant skirtingus politinio konceptualizavimo modelius – jis formuojasi be subjekto žinojimo ir pastangų, auga kartu su kūnu ir krašto flora. Atitinkamai, tuomet ne-etnocentrizmas – nenatūralus, dirbtinis, svetimas pirminiam natūraliam substratui, priešingas „prigimčiai“ ir „sveikam protui“.

Lietuviui *natūralu* ir imperatyvu neišvykti iš šalies: nei laikinai (dirbti ar studijuoti), nei visam laikui. Dera būti sėsliam, „įleisti ša-

¹⁴ Ten pat.

knis“ ir apsitverti. Šou laimėtojai dovanojamas *žemės plotas* („tai, ką nuo seno Lietuvos valdovai dovanodavo kaip dėkingumo ženklą už pergales ir ištikimybę Lietuvai“ – skelbia cituotasis LNK TV anonsas). Vėliau per visą šou įvairiomis formomis kartojama ši adaptuotų šiandienos vartotojui¹⁵ „Lietuvos valdovų“ reminiscencija taip pat turi papildomo įvietinimo funkciją: šaknys įleidžiamos ne tik į *vietą* (Lietuvą ir ją simbolizuojantį žemės sklypą), bet ir į *laiką* – mitologizuotą LDK „aukso amžiaus“ praeitį, kurią nurodo per XIX a. romantizmo prizmę regimų kunigaikščių, tampančių „mūsų protėviais“, kultas ir heroizavimas. Taip palaikoma etnocentristinė paradigma, pasak kurios etninių lietuvių „šaknys“ dabartinės LR teritorijoje yra „gilesnės“ nei kitų gyventojų – jie turi išskirtinį vidinį ryšį su „šia žeme“, tiesiogiai kyla iš jos, o ji jiems *priklauso*. Todėl, būdami „žemės“ produktas, privalo jos laikytis, fiziškai būti joje: antraip praras savo „substanciją“ ir paprasčiausiai išnyks („nutautės“) kaip nuvysta išrautas augalas. Žmogaus ir augalo paralelės, „šaknų“, „šaknies įleidimo“ metaforos – nacionalistinės vaizduotės *loci communi*, aptinkamos beveik visose nacionalizmo formose. Jas eksploatuoja ir „organiškumo“ idėjos (pasak kurių, „<...> bendruomenėms reikia savos žemės tam, kad jos galėtų deramai išreikšti save ir savo vidinę būti“¹⁶), laikomos svarbia fašistinės „tautos“ sampratos sudedamąja dalimi.

Nacionalistinė logika atsispindi ne tik retorikoje – ji braižo ir šou geografiją. Maža to, pastarojoje atsiskleidžia net kriptošovininistiniai motyvai: dalyvių kelionės po Lietuvą finišas – pajūris; judama nuo simbolinio šalies centro (Katedros aikštės) link kraštutinės „savos teritorijos“ ribos (plg. romantinė nacionalizmo mitologija numato lietuviams patriotinį žygį „iki jūrų“ – tai simbolinis populiaros legendos apie Vytautą Didįjį, „pagirdžiusį žirgus Juodojoje jūroje“, t. y. užkariavimais maksimaliai išplėtusį LDK teritoriją, pakartoji-

¹⁵ Dovanojimas feodalinėse struktūrose buvo viena iš senjoro ir vasalo ryšio kūrimo ir stiprinimo formų, jis numatė asmeninį lojalumą, ne lojalumą „Lietuvai“.

¹⁶ Smith A. D., ten pat, p. 71.

mas; taip reiškiamas ano „aukso amžiaus“ ilgesys). Be abejo, jūra ir judėjimo kryptis čia kita, priešinga: nebe į Rytus, o į Vakarus. Paprasčiausia būtų šį skirtumą aiškinti elementariais faktiniais apribojimais: šou juk vyksta Lietuvoje. Ir laikyti nereikšmingu. Tačiau – sąmoningai ar ne – taip atveriami dar viena interpretacinė galimybė, kurią minėta mobilizacijos prieš neįvardytą Lietuvą prievartaujantį, pavergti besitaikantį Priešą kalba tik sustiprina: jei finišas yra (Baltijos) jūra, tai prieš ką buvo visas „žygis“ (pati „žygio“ sąvoka šiame kontekste informatyvi: ne „eisena“, ne „kelionė“, o „žygis“, kurio viena pagrindinių reikšmių – militaristinė¹⁷)? Trajektorija numato potencialų atsakymą: prieš „Vakarus“, iki kurių labiausiai priartina vakarinę LR siena. Jei šį „žygį“ interpretuosime platesniame panašių nacionalistinių idėjų Lietuvos viešojoje erdvėje po 2004 m. kontekste, kuriame dažnas motyvas – ES prilyginimas buvusiai Sovietų Sąjungai ir pavertimas grėsmės „tautinei tapatybei“ bei politinei nepriklausomybei šaltiniu¹⁸, tai ką tik čia iškelta hipotezė (juo labiau nesant kitų tikėtinių kandidatų) sustiprės.

1.4. Politinis ir socialinis projekto įteisinimas

Politiniu įvykiu TV realybės šou „Aš myliu Lietuvą“ daro ne vien politinė „misija“ ir tikslai, bet ir politinių figūrų, valstybės institucijų įsitraukimas, aktyvus valstybės simbolikos naudojimas. Kaip minėjau, oficiali projekto pradžia (išlydėtuvės) vyksta Katedros aikštėje dalyvaujant vietinėms pramogų pasaulio garsenybėms¹⁹. Pagal Vilniaus miesto savivaldybės nustatytą tvarką, „Renginiams, organizuojamiems Katedros aikštėje, gali būti išduodami leidimai tik iš anksto

¹⁷ Pasak *Lietuvių kalbos žodyno* (1941–2002), trečia „žygio“ reikšmė (pirmos dvi gana archajiškos) – „kariuomenės ar laivyno judėjimas iš vienos vietos į kitą“, <<http://lkzd.lki.lt/Zodynas/Visas.asp>>, 2012 10 22.

¹⁸ Šią temą iš dalies nagrinėjau straipsnyje *Vizualinė „Lietuvos vardo tūkstantmečio“ ideologija: atvejo analizė*, 2012, p. 182–185.

¹⁹ Žr. Delfi.lt, *Į kelionę išlydėti realybės šou „Aš myliu Lietuvą“ dalyviai*, <<http://pramogos.delfi.lt/eteris/i-kelione-islydėti-realybes-sou-as-myliu-lietuva-dalyviai.d?id=45828259>>, 2011 05 23.

suderinus renginio vietą ir laiką su Arkivyskupijos kurija²⁰, tad, išdavusi leidimą, projektą simboliškai palaimino ir Lietuvos Katalikų Bažnyčia. Taip pat – Krašto apsaugos ministerija ir Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija: išlydėtuvėse jos kariūnai dalyviams ceremoningai įteikė LR vėliavą (kartu ir „kovinę dvasią“), Lietuvos kariuomenės orkestras sugrojo maršą, vėliau projekto dalyviams buvo sudarytos sąlygos įveikti karinių kliūčių ruožą Rukloje ir Marijampolėje, laidoje taip pat dalyvavo vienas Lietuvos kariuomenės karininkų. Taip patvirtinama ankstesniame skyrelyje kelta hipotezė, kad militarinė retorika neatsitiktinė: simboliškai „žygis“ yra *karinis*.

Dar kartą dalyviams (tiksliau, dalyvei – himno autorei Liepai Mondeikaitei) buvęs prezidentas Valdas Adamkus Katedros aikštėje įteikia valstybinę vėliavą, o su ja – teisę veikti valstybės vardu, tardamas žodžius: „Perduodu į jūsų rankas vėliavą, kuri simbolizuoja mūsų Lietuvos valstybę ir mūsų Lietuvos žmones. Neškite ją per visą Lietuvą skelbdami, kad mes ją mylime, grožimės ja, gyvensime joje ir mylėsime ją visuomet.“²¹ Jis sutinka nusifilmuoti „Aš myliu Lietuvą“ informaciniame anonse, o prieš filmavimą savo darbo kabinete priima projekto kūrybinę grupę, išreiškia pritarimą ir viltį, „jog toks projektas, kuriame lietuviškasis patriotizmas gaus naują postūmį, gyvybiškai svarbus savo ateitį Lietuvoje matantiems žmonėms“²². Pasak žiniasklaidoje pasirodžiusios informacijos, „pačios Liepos Jo Ekscelencija Valdas Adamkus paprašė ne pagarbiai nulenkti galvą, kaip buvo numatyta scenarijuje, o žiūrėti tiesiai jam į akis“²³, t. y. netgi koreguoja scenarijaus numatytą kontakto su šou dalyve pobūdį atsisakydamas žvilgsnio hierarchijos, taip ją – ir patį šou – pakylėdamas į politinio įpėdinio ar *alter ego* lygmenį ir faktiškai pasirašydamas po Mondeikaitės himnu. Pozicija, iš kurios jis kalba, intonacija

²⁰ Julius Morkūnas Vilniaus m. savivaldybės tinklalapyje, *Leidimų rengti masinius viešuosius renginius išdavimas*, <<http://www.vilnius.lt/index.php?244314404>>, 2012 12 11.

²¹ Zebra.lt, *Prezidentas V. Adamkus įteikė vėliavą dainininkei Liepai*, <<http://zebra.15min.lt/erotika/naujienos/prezidentas-v-adamkus-iteike-veliava-dainininkei-liepai-234641.html>>, 2011 05 06.

²² Ten pat, parafrazė.

²³ Ten pat.

ir žodynas visiškai tapatūs projekto pozicijai ir jos raiškos priemonėms: nėra jokios distancijos ar refleksijos. Taigi rimtasis politinis žanras, pakartodamas lengvąjį pramoginį humoristinį šou, jį įteisina ir suteikia jam svorio. Iš anksto – pačioje projekto pradžioje – parodoma, jog tai „kai kas daugiau nei šou“ (net buvęs prezidentas deda į jį viltis – pakankamai rimtas, jei sutinka ištraukti; jis irgi mano, kad „lietuviškajam patriotizmui reikia postūmio“ ir kad tiek patriotizmas, tiek postūmis suprastini šiame šou eksploatuojamomis sąvokomis).

Vėliava ne tik įteikiama – keliaudami dalyviai išties ją visur vežasi su savimi. Ir netgi patys ja tampa: suskirstyti į tris komandas („geltoni“, „žali“ ir „raudoni“ – t. y. „visa Lietuva“), nešini valstybės simbolika bei „tautinė“ atributika, keliauja su filmavimo grupe po Lietuvą nuolat samprotaudami apie „protėvių“ didybę, kalbos grožį, gyvenimą „vardan Lietuvos“, įrodinėdami savo „meilę“ jai ir „tikrą lietuviškumą“. Toks ir yra projekto siužetas. Kartu su aukščiausio rango politinio asmens pritarimu valstybės simbolikos naudojimas, kariuomenės dalyvavimas ir tylus bažnytinės valdžios sutikimas suteikia projektui beprecedentį Lietuvos medijų istorijoje statusą: jis tampa oficialia politika „masėms“, vykdoma kitomis (nei įprastai) priemonėmis. Sąlyginis „nerimtas“ šou pasaulis susilieja su „tikrąja“, „rimtąja“ politine realybe²⁴.

Dar vienas reikšmingas išlydėtuvių momentas, į kurį, mano žiniomis, nei žiniasklaidoje, nei akademinėje aplinkoje nebuvo atkreiptas dėmesys: vizuali aliuzija į Baltijos kelią, gerai matoma vienoje *15min.lt* fotoreportažo nuotraukoje²⁵. Dalyviai, rengėjai, rėmėjai vėliavų ir Katedros fone išsirikiuoja į ilgą eilę, kuri aiškiai nurodo istorinę 1989-ųjų akciją. Politinis susitelkimas protestui prieš byrančią Sovietų Sąjungą ir Nepriklausomybės siekis po 22 metų simboliškai iškviečiamas – politizuoto šou ribose – dar kartą. Himno „Nepasiduok!“ kontekste tai nebestebina ir dar kartą patvirtina hipotezę, kad

²⁴ Čia tikėtų Jeano Baudrillard'o „simuliakro“ sąvoka (ja neretai piktnaudžiaujama), plėtojama jo knygoje *Simuliakrai ir simuliacijos*, Vilnius: Baltos lankos, 2010.

²⁵ 15min.lt, *Fotogalerija „Projekto „Aš myliu Lietuvą“ išlydėtuvių*, <<http://www.15min.lt/zmones/galerija/Projekto-As-myliu-Lietuva-islydetuves-17737>>, 2011 05 23.

čia plėtojama politinė vizija nukreipta į „išsilaisvinimą“ iš kažkokios išorinės valstybei, priešiškos ir kontroliuojančios jėgos, kurią vizijos vartotojai suvokia analogiškai Sovietų Sąjungai. Pastarosios seniai nebėra, tad „žygio“ kryptis apsigrėžė: „Vakarai“, ES – dabar ji yra ta politinė struktūra, kuriai Lietuva *priklauso* ir kurią (vizijos ribose) sugebama suvokti tik ano meto sąvokomis, kaip „grėsmė“, „priešą“, svetimą ir galingesnę Kitą.

1.5. „Mylėti Lietuvą“: meilės turinys ir kulminacija

Galima konkretinti „meilės Lietuvai“ turinį. Pirmiausia, tai tam tikra emocinė „pažadinto“ piliečio būseną, kuri jį „išstinka“ ir visiškai kontroliuoja, šalindama kritinio santykio su „meilės“ objektu galimybę; ši būseną yra vienintelė jo ir Lietuvos jungtis: Lietuva arba mylima ir tada joje dalyvaujama, arba nemylima ir iš jos išskirtama²⁶. Pažadina pilietį „protėvių“ vardu veikiantis „Likimas“²⁷, tačiau predispozicijos „meilei“ jame esama *a priori*. Ji kyla iš „prigimties“ aktyvinimo ir jos diktuojamų tam tikrų nuostatų, kurios, savo ruožtu, pasireiškia konkrečiais poelgiais ir veiksmais:

- a) Ne(iš)vykti iš šalies. Fizinis pastovus buvimas LR teritorijoje – būtina „meilės“ sąlyga ir išraiška.
- b) Išpažinti romantinę „didžios tautos“ mitologiją (nusilenkti kunigaikščiams, sakralizuoti vėliavą ir pan.), su kuria kuriamas

²⁶ Verta pacituoti nacionalistinės mąstysenos atstovų Lietuvoje ypač mėgstamą Georgą Orwellą, nacionalizmą apibrėžusį taip: „‘Nacionalizmu’ vadinu visų pirma įprotį daryti prielaidą, kad žmogiškas būtybės galima suklasifikuoti kaip vabzdžius ir kad išstisus milijonus ar dešimtis milijonų žmonių galima patikimai pažymėti etiketėmis „geras“ ar „blogas“. Antra – ir tai kur kas svarbiau – turiu omenyje įprotį tapatintis su viena tauta ar kitu vienetu, įkurdinant pastarąjį anapus gėrio ir blogio, ir vienintele savo pareiga laikyti jos interesų gynimą“, žr. Orwell G., *Notes on Nationalism*, 1948, <http://orwell.ru/library/essays/nationalism/english/e_nat>, 2012 09 10.

²⁷ Pasak Smitho, „Nors kiekvienas nacionalizmas prideda savų motyvų ir teorijų, jis visada išlieka „tautos“ istorijos ir lemties doktrina – tautos kaip esybės, priešpriešintos kitoms svarbioms Naujųjų laikų kolektyvinėms esybėms <...>“ (ten pat, p. 23). Fatališkumą esminiu nacionalizmo komponentu laiko ir Benedictas Andersonas, žr. Anderson B., *Įsivaizduojamos bendruomenės: apmąstymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą*, Vilnius: Baltos lankos, 1999, p. 59–60.

nereflektyvus, emocinis, netgi erotinis santykis (pvz., vienoje serijoje dalyvės ceremoningai plauna Vytauto Didžiojo paminklą, glostydamos jį ir bučiuodamos).

- c) Didžiuotis priklausomybe etninei tautai (šališkumas *in-group*, grupės, kuriai priklausai, naudai; pasak Felicijos Pratto ir bendraautorių, būtent jis sieja patriotizmą, nacionalizmą ir šovinizmą ir numato vadinamąją *Social Dominance Orientation*, socialinio dominavimo orientaciją, t. y. mastą, kuriuo individas nori, kad jo *in-group* dominuotų ar būtų pranašesnė už *out-groups*, grupes, kurioms jis nepriklauso²⁸).
- d) Siekti „tautinio grynumo“ (tiesiogine prasme, „kraujo“, neišleidžiant „kitataučių“ arba juos subordinuojant, ir kultūrinio, socialinio homogeniškumo).
- e) Kalbėti tik lietuviškai ir kontroliuoti, kad lietuviškai kalbėtų visi Lietuvos gyventojai (specifinis nacionalistinis „kalbos fetišizmas“).
- f) „Pamokyti kitataučius pagarbos lietuviams.“
- g) Neperžengti šio interesų rato.

Taip suprantamos „meilės Lietuvai“ kulminacija – gegužės mėnesio šou epizodas Šalčininkų rajone Eišiškėse, iliustruojantis punktus nuo c iki f. Vienas dalyvių, Mantas Malūkas, nuo Vytauto gatvės 2 namo nuplėšia lentelę su lietuvišku ir lenkišku gatvės pavadinimo užrašu. Kitas dalyvis, Lietuvos lenkas Gžegožas Volkovskis, jam padeda, perlenkia lentelę per pusę ir pritvirtina tik lietuvišką variantą. Volkovskio motyvas: „Čia yra Lietuva. <...> Lietuva niekada nebuvo lenkų; Lietuva buvo visada lietuvių. Tiesiog Vilnius buvo sulenkin-tas“, reikia „gerbti lietuvius“, o dvikalbė lentelė pažeidžia įstatymą. Veiksmą palydi kitų dalyvių, prieš tai dar žodine forma pasityčio-jusių iš vietinių gyventojų, plojimai ir šūksnis choru „Mes mylim Lietuvą!“ Malūkas *post factum* taip pakomentuoja savo poelgį: „Lenkai gyvena? O tai iš kur jie čia atsirado, tie lenkai? Vis dėlto

²⁸ Remiuosi Pratto F., Sidanius J., Stallworth M. L., Malle B. F., „Social Dominance Orientation: A Personality Variable Predicting Social and Political Attitudes“, *Journal of Personality and Social Psychology* 67 (4), 1994, p. 742–743.

čia yra Lietuva. <...> Turim kalbėti tik lietuviškai. Nesileiskim jokių teršalų iš jokių aplinkinių valstybių. <...> Ir tai skiedžia mūsų grynakraujiškumą kaip lietuvių.²⁹ Etninis lietuvis ir etninis lenkas veikia kartu, situacija, be abejo, kruopščiai surežisuota: iniciatorius yra titulinės nacijos atstovas, o Volkovskis – „gerasis lenkas“, kuris, užuot pasipiktinęs, pats veiksmu ir žodžiais prisideda prie taip reiškiamos „pagarbos lietuviams“ ir „istorinio teisingumo“, atlikdamas pagalbinę funkciją. Toje pačioje serijoje³⁰ kiek anksčiau parodomas minėtas Vytauto paminklo erotinio pagerbimo epizodas.

1.6. Rezonansas ir gynyba: „apgaule“ ir „nesusipratimas“

Poelgis sukėlė politinį rezonansą. Lenkijos aprangos bendrovė „Reserved“ ir lenkų kapitalo draudimo bendrovė „PZU“ nutraukė paramą projektui (pastaroji teigė nuo jo atsiribojusi jau anksčiau)³¹. Reagavo Lenkijos ir Lietuvos žiniasklaida, kelios nevyriausybinės organizacijos, oficialų pareiškimą išplatino Lietuvos kariuomenė, kuriame teigė kitaip suvokianti patriotizmą ir pilietiškumo ugdymą, „netoleruojant smurto, šmeižto ir patyčių“³². Malūkas ir Volkovskis patraukti baudžiamojon atsakomybėn dėl administracinio teisės pažeidimo³³, LNK TV vadovybė išplatino atsiprašymą, o politinės

²⁹ Žr. Portale 15min.lt prie straipsnio „TVN24: Lenkijos žiniasklaida pakraupusi nuo realybės šou „Aš myliu Lietuvą“ kadru (N-7)“, <<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/lenkijos-ziniasklaida-pakraupusi-nuo-realybes-sou-as-myliu-lietuva-57-157472>>, 2011 06 24 paskelbtą vaizdo įrašą.

³⁰ Ją galima peržiūrėti Youtube, *Aš myliu Lietuva S01E03*, <<http://www.youtube.com/watch?v=yj4x-bPKu3Y>>, 2012 09 08.

³¹ Černiauskas Š., „Reserved“ nutraukia realybės šou „Aš myliu Lietuvą“ rėmimą, „PZU“ apgailestauja dėl laidos turinio, <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/reserved-nutraukia-realybes-sou-as-myliu-lietuva-remima-pzu-apgailestauja-del-laidos-turinio.d?id=46884279>>, 2011 06 22.

³² Balkus T., *Lietuvos kariuomenė: „patriotizmą mes suprantame kitaip nei jį pateikia projektas „Aš myliu Lietuvą“*, <http://www.kam.lt/lt/naujienos_874/archyvas_930/ziniu_archyvas_2011_metai/ziniu_archyvas_2011_-_06/lietuvas_kariuomene_patriotizma_mes_suprantame_kitaip_nei_ji_pateikia_projektas_as_myliu_lietuva.html?pbck=10>, 2011 06 23.

³³ Jie nesigaili ir dar kartą pakartoja poziciją: „Mane erzina kitos kultūros ar kitos kalbos sureikšminimas mūsų šalyje. <...> Rėmėjų turiu daug. Manau, kad pusė Lietuvos

investicijos į renginį buvo viešai aptariamoms kaip „nesusipratimas“, atsakomybę perkeliant projekto dalyviams ir kūrėjams. Pavyzdžiui, Vilniaus universiteto Žurnalistikos instituto direktorius Žygyntas Pečiulis buvusio prezidento įsitraukimą pakomentavo taip: „Man gaila prezidento V. Adamkaus, kuris buvo apgautas laidos kūrėjų. Visi pažadai, visas tonas kalbėjo apie patriotinę laidą, o jei ne patriotinę, tai bent nesityčiojančią iš žiūrovo ir pačios Lietuvos.“³⁴ „Suklaidinti“ teigė buvę ir kariškiai: esą nutikimo Eišiškėse ir kai kurių kitų jiems nepriimtinių dalyvių veiksmų nenumatė nei projekto koncepcija, nei iš pat pradžių pasitelkta retorika.

LNK pranešime spaudai, kaip minėjau, taip pat apgailestauja ir atsiriboja, tačiau projekto nenutraukia ir santykį su juo, pasak *Lietuvos ryto*, artikuluoja taip: „<...> vienas epizodas negali užgožti viso projekto ir jo tikslų. Šiuo realybės šou siekiama atkreipti dėmesį į socialines problemas, sujudinti vietos gyventojų sąmonę, prikelti jų tautiškumo jausmą, o ne juos supriešinti. <...> Jaunimui skirto realybės šou centre – skirtingi žmonės, skirtingai suvokiantys patriotiškumą, konkuruojantys tarpusavyje. Jų poelgiai neturi būti tapatinami su LNK pozicija.“³⁵

Čia galima išskirti tris momentus:

- a) Poelgį mėginama pavaizduoti kaip atsitiktinį, pavienį, nesusijusį su projektu ir nekylantį iš jo logikos.
- b) Leidžiama suprasti, kad – kaip vienas iš kelių – galimas ir toks „patriotizmo“ supratimas (iš principo jis ne blogesnis už kitus ir „konkurencingas“).

mane palaiko šiuo klausimu“ (Malūkas), žr. Davidavičienė S., *Malūkas iš „Aš myliu Lietuvą“ bus teisiamas, nes nuplėšė lentelę su lenkišku gatvės užrašu*, <http://www.alfa.lt/straipsnis/12252682/Malukas.is.As.myliu.Lietuva.bus.teisiamas..nes.nuplese.lentele.su.lenkisku.gatves.uzrasu=2011-08-25_16-12/>, 2011 08 25.

³⁴ Mažeikaitė K., *Projektu „Aš myliu Lietuvą“ pasipiktinęs jaunimas siekia sustabdyti laidų transliacijas*, <<http://www.15min.lt/zmones/naujiena/pramogos/tv/projektuas-myliu-lietuva-pasipiktines-jaunimas-siekia-sustabdyti-laidu-transliacijas-39-156989#ixzz2EgL45Bnh>>, 2011 06 21.

³⁵ Lrytas.lt, *Projektą „Aš myliu Lietuvą“ rodanti LNK televizija atsiprašo žiūrovų*, <<http://www1.lrytas.lt/-13088354701307436206-projekt%C4%85-a%C5%A1-myliu-lietuv%C4%85-rodanti-lnk-televizija-atsipra%C5%A1o-%C5%BEi%C5%ABrov%C5%B3.htm>>, 2011 06 23.

- c) Netiesiogiai kartojama prielaida, kad socialinių problemų gali kilti tik dėl „miegančio tautiškumo jausmo“, bet ne jam „pabudus“ – kur yra „tautiškumo jausmas“, ten socialinių problemų nėra (kas tada yra, pvz., tai, ką išryškino Eišiškių atvejis, jei nėra *socialinės problemos*).

Po kelių mėnesių paskutinės laidos metu balsas už kadro patetiškai švenčia „misijos“ atlikimą: „Trys Lietuvos vėliavos spalvos, trys komandos. Jauni, drąsūs, ryžtingi Lietuvos sūnūs ir dukterys keliavo per mūsų kraštą nešdami brangiausią jo simbolį. Keliavo tam, kad patys pažintų ir kitiems atskleistų jos grožį ir didybę. Tam, kad ne kalbomis, o darbais atskleistų savo meilę ir atsidavimą Lietuvai“. T. y. skelbia sėkmingą „meilės atskleidimą darbais“. Apie „apgailėstauti“ privertusius dalykus neužsimenama. Kartu toks kalbėjimas numato, kad, norint keliauti po Lietuvą su vėliava, „skleisti meilę bei atsidavimą“ kažkodėl reikia (ypatingos) drąsos ir ryžto: *baimės / drąsos* dichotomija, jau girdėta himne, čia yra būdas pritraukti ir atpažinti „savus“ bei teigti „savų“ pranašumą likusiųjų atžvilgiu („mes, maštantys šiomis kategorijomis, esame drąsūs, *jie*, dar miegantys ar nepritariantys, yra bailiai“ – implicitinės prielaidos); ir būdas faktiškai dominuojančią, šou gamintojus, vartotojus ir paramą aukščiausiu lygiu išreiškusias politines institucijas vienijančią laikyseną – tokią „savaiame-suprantamą“, kad sąmoningai artikuliuotų alternatyvų Lietuvos viešojoje erdvėje jai beveik nėra – pateikti kaip herojišką alternatyvą, kaip maištą.

2. „Meilė“ kaip „lyčių tvarka“

2.1. „Priešingybės traukia“

Antroji, „neoficiali“ projekto tema – flirtas, erotinės įtampos, dalyvių „santykių aiškinimasis“ ir kasdienis rutiniškas normatyvinių lyties tapatybių pasitvirtinimas. Ne per ją projektas pristatytas, ne dėl jos sulaukė kariuomenės ir buvusio prezidento paramos, tačiau būtent ji sudaro didžiąją dalį viso transliuoto turinio, kurį pirmoji „meilė“ (Tėvynei) tik įrėmina.

Visi dalyviai elgsena, išvaizda ir kūno kalba pabrėžtinai atitinka lyties vaidmens lūkesčius: merginos lieknos, ilgaplaukės, dažniausiai dėvi sukneles, sijonus, aptemptas palaidines ir aukštakulnius, visuo- met su makiažu; vaikinai – trumpai kirpti, tvirto, atletiško sudėjimo, sportine apranga arba kostiumais. Draugija skyla į „bernus“ ir „pa- nas“, vaikinai dominuoja pokalbyje, priima galutinius sprendimus, aktyviai veikia, demonstruoja fizinę jėgą, mačizmą ir homofobiją; merginos ieško „atramos“ (plg. net žiniasklaidoje išplatintas foto- kompozicijas: dalyviai – centre, jie stovi patys, dalyvės – prigludu- sios šalimais), perduoda iniciatyvą, rūpinasi vaikiniais, sudaro „pa- laikymo komandą“ (pvz., merginų plojimai Malūkui, nuplėšusiam gatvės užrašą) ir konkuruoja tik tarpusavyje („kaip merginos“), jų statusą lemia konvencinė „graži išvaizda“ ir „seksualumas“ (vyksta šlapių marškinėlių konkursai; viena lyderių ir finalininkių – „O-lia- lia“ projekto pretendentė Lina Karoblytė – prisistato kitiems daly- viams beveik neapsirengusi ir nuolat nusirenginėja)³⁶. Lytis brėžia neperžengiamą ribą: *yra dviejų tipų žmonės*, jie beveik visais atžvil- giais *priešingi* ir *nelygūs*³⁷, tačiau „priešingumas“ numato ne prie- šiškumą ar abejingumą, o tampa vienintelės dalyvius dominančios sąlyčio formos ašimi. Vieni kitus jie mato tik kaip *kitą lytį*.

Projekto pabaigoje – dviejų dalyvių sužadėtvės: simptomiškai, kaip tik „superpatrioto“ (Malūko) ir „supergražuolės“ (Karoblytės) – simbo- linė normatyvinės *tautinės* ir normatyvinės *lyties*³⁸ tapatybių sąjunga. Pasipiršimo ceremonija kartoja jau aptartą „šaknies įleidimo“ į žemę ir mitologinę praeitį motyvą: veiksmas vyksta Palangoje, Tiškevičių rū- muose, Karoblytė vilki „senovinę“, peplą imituojančią „tikros damos“ suknelę, Malūkas – medvilninius marškinėlius ir šortus, jis su gumi- nėmis šlepetėmis, tačiau pasipiršimo aktui ceremoningai „riteriškai“ priklaupia, fone kabo Trispalvė. Ši komiška procedūra – jei laikysime

³⁶ Žr. 30 išnašoje nurodytą šaltinį.

³⁷ „Ar bernas gali mesti panai iššūkį?!“ – su nuostaba retoriškai klausia viena dalyvė. Numanomas atsakymas: žinoma, ne, nes iššūkiai metami tiktai sau lygiems.

³⁸ Lyčių studijose įsitvirtinusi *gender* (socialinių su lytimi siejamų lūkesčių, kurie skiriami nuo *sex* – biologinių lyties charakteristikų) prasme.

ją ne spontaniška, o apgalvotai surežisuota – logiškai kyla iš projekto koncepcijos ir sulydo abi „meiles“ į vieną: piršimasis virsta politiniu patriotiniu gestu, o politinė valia „išsiskirti“ mistifikuotoje „kuni-gaikščių Lietuvoje“, pseudokurtuaziniais ritualais pretenduojant į *noblesse d'épée*, įsikūnija sužadėtinių poroje, kurią jungia bendra valstybės vizija³⁹.

2.2. Seksizmas ir nacionalizmas

Tautos, žinia, yra ne „šiai fantazijos“ (neretai pasitaikanti primityvi Andersono tezės interpretacija), o „istorinės ir institucinės praktikos, kuriomis steigiamas ir palaikomas socialinis skirtumas. Nacionalizmas tampa esmine žmonių tapatybių sudedamąja dalimi socialinėse interakcijose, kurios neretai būna smurtingos ir visuomet įlytintos (*gendered*)“⁴⁰. Kaip ideologines strategijas, nacionalizmą ir seksizmą sieja bendra motyvacija ir logika: minėta *socialinio dominavimo orientacija* (grupės, kuriai priklausau, dominavimas „kitų“, nepriklausančių grupei, atžvilgiu) – etninių lietuvių santykis su etniniais nelietuviais čia analogiškas vyrų santykiui su moterimis: pirmieji yra tikri, privilegijuoti subjektai, nustatantys tvarką, kuriantys taisykles, inicijuojantys veiksmą; antrieji atskiriami ir išsileidžiami tik „antrųjų“ statusu (jeigu su tuo sutinka ir atitinkamai „gerai“ elgiasi – kaip „gerasis lenkas“ Volkovskis ar „gera mergaitė“ Karoblytė), kad savo foniniu antraplaniškumu palaikytų pirmojo plano veikėjų statusą.

Nacionalizmo epochoje atsiranda nauja archajiškų seksistinių schemų ir praktikų panaudojimo galimybė: valstybę suvokiant kaip galiausiai „kraują ir žemę“, „Motinos Tėvynės“ vaizdinyje susilydo šalis (Lietuva-politinė-struktūra, teritorija-geografinis-dydis, dirva-duodan-

³⁹ „Ji šiuo klausimu [dėl lentelių nuplėšimo – *N. V.*] tokios pat nuomonės, kaip ir aš. Ir apskritai tokie dalykai tik suartina žmones. Ji mane palaiko ir ne kartą tai yra pasakiusi spaudoje“ (Mantas Malūkas į klausimą, kaip jo sužadėtinė vertina poelgį Eišiškėse, žr. 33 išnašoje nurodytą šaltinį).

⁴⁰ McClintock A., „Family Feuds: Gender, Nationalism and the Family“, *Feminist Review* 44, Summer 1993, p. 61.

ti-derlių) ir „jos moterys“, kurios „tiekia kraują“ (lietuaitės – „tautą“ gaminantis substratas, valstybės „gamtiniai ištekčiai“). Vienija bendros „grožio“ ir „natūralumo“ temos: Lietuva ir lietuvaitės, Tėvynė ir Mylimoji mylimos „už grožį“ ir todėl, kad tai (nereflektuotas „atsidavimas“ Tėvynei ir heteroseksualūs reproduktyvūs santykiai) „natūralu“, kyla „iš prigimties“.

Savo ruožtu, militaristinė parengtis saugoti „žemę“ nuo „atėjūnų“, kurie „skiedžia mūsų grynakraujiškumą“ ir neretai suvokiami kaip Tėvynės prievartautojai – seksualinės moters kūno kontrolės koreliatas. Moteris – „gamta“, pažeidžiama nuosavybė, reikalinga „gynėjo“. Juo tampa aktyviai veikiantis patriotas (šou kontekste, lentelės su gatvės pavadinimu nuplėšimas yra tokio aktyvaus patriotinio veiksmo išraiška, todėl pavyzdingai gynęs ir mylėjęs Tėvynę Malūkas apdovanojamas nuspėjamu prizu – moterimi; simboliniu lygmeniu ji yra Tėvynė ir todėl jam šypsosi; Lietuva – ji, pasyvus „meilės“ objektas, o projekto pavadinimo „aš“ – jis, Malūkas, aktyvus „mylintis“ herojus). Moteris tik privalo būti graži ir „tokios pat nuomonės“⁴¹. Šviesiaplaukė paradigmė lietuvaitė ir yra personifikuota Lietuva, abi pasijos čia maitina viena kitą: flirtas, meilė ir seksas vyksta „po vėliava“ ir turi kilnų (išsakytą ar tik numanomą) tikslą „gausinti tautą“, o nacionalistinė „meilė Tėvynei“ sublimuoja seksualinius poreikius. Šou nugalėtoja irgi tampa jauna šviesiaplaukė mergina (projekto himno autorė Liepa)⁴² – simbolinė Lietuvaitė – ir gauna pažadėtą žemės sklypą: įvyksta dar viena „moters“ ir „žemės-Tėvynės“ sąjunga.

Išvados

Atlikta analizė patvirtina tyrimo pradžioje iškeltą hipotezę, kad LNK TV realybės šou „Aš myliu Lietuvą“ tikrai transliuoja politinę „žinią“, ir ta „žinia“ yra agresyvus antivakarietiškas romantinis etnona-

⁴¹ Žr. 33 išnašą.

⁴² Pagrindinio vaidmens atitekimas moteriai šiame kontekste ne paneigia, o tik patvirtina palaikomą lyčių režimą: simboliniu lygmeniu ji ne šiaip moteris, o Lietuva.

cionalizmas kaip „receptas“ tikroms ar tariamoms sociopolitinėms šalies problemoms spręsti; agresyviausi epizodai – ne atsitiktiniai „nesusipratimai“, o nuosekli iš pat pradžių pasitelktos retorikos plėtotė. Kartu čia pasiūlomas suvokimo tinklelis ir pageidautinos lietuvių tapatybės modelis, įkūnijamas ne racionaliai apsisprendžiant, o per „meilę“, t. y. idealizuotą emocinės priklausomybės būseną, kurią, operuodamas tam tikromis ontologinėmis prielaidomis, realybės šou siekia sužadinti žiūrovo „viduje“.

Šią būseną foniniu lygmeniu „žadina“ ir atkartoja seksistiškai artikuluotos heteroseksualios „meilės“ tema, kurią reikėtų vertinti ne kaip atsitiktinį pramoginį „sunkiosios“ politinės temos priedą, o kaip logišką koreliatą: nacionalizmas yra ne vien politinis, bet ir seksualinis tradicionalistinis režimas. Jis remiasi binarine hierarchine lyčių opozicija tiek *de facto*, tiek iš principo, nes nacionalizmo metaforų atsargos, pati retorika remiasi patriarchaliniu pasaulio suvokimu (prievartauojama „Motina Tėvynė Žemė“ ir jos kovingi sūnūs gynėjai, turintys išskirtinį prigimtinį ryšį su apibrėžta teritorija, nes jų gyslomis teka „grynas lietuviškas kraujas“). Nacionalizmas funkcionuoja kaip giminystės ryšių („broliai ir seserys lietuviai“, „Tautos sūnūs ir dukros“) ir (patriarchalinių) seksualinių santykių (Tėvynė-Mylimoji; Tėvynė-Gražuolė; Tėvynė-Lietuvaitė) projekcija į politinį kūną ir apibrėžtą teritoriją; kaip metaforų pažodiškumas.

„Meilė Lietuvai“ šiame projekte veikia kaip seksistinio heteronormatyvaus tapatumo, „teisingų“ lyčių vaidmenų palaikymo priemonė. Projekte yra du lygmenys: oficialus politinis ir neoficialus seksualinis; pirmasis turi „sutaурinti“ ir politiškai išreikšti antrąjį. *Et vice versa*: jei „Lietuvos problema“ (TV projekto rengėjų, rėmėjų, dalyvių požiūriu) yra „meilės Tėvynei“ intensyvumo stoka, tai, pasak šios logikos, antrasis lygmuo (pabrėžtinai intensyvus seksualinis šou turinys) turėtų *natūraliai* sustiprinti pirmąjį („pažadinti jausmus“ Tėvynei). Kitaip tariant, nacionalizmas čia atsiskleidžia kaip politinė seksizmo versija ir tąsa, kai santykis su valstybe mažomas (veikiau jaučiamas) „šeimos“ kategorijomis.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

15min.lt, *TVN24: Lenkijos žiniasklaida pakraupusi nuo realybės šou „Aš myliu Lietuvą“ kadru (N-7)*, <<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/lenkijos-ziniasklaida-pakraupusi-nuo-realybes-sou-as-myliu-lietuva-57-157472>>, 2011 06 24.

15min.lt fotogalerija, *Projekto „Aš myliu Lietuvą“ išlydėtuvės*, <<http://www.15min.lt/zmones/galerija/Projekto-As-myliu-Lietuva-islydetuves-17737>>, 2011 05 23.

Anderson B., *Įsivaizduojamos bendruomenės: apmąstymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą*, Vilnius: Baltos lankos, 1999.

Aš myliu Lietuva S01E03, <<http://www.youtube.com/watch?v=yj4x-bPKu3Y>>, 2012 09 08.

Balkus T., *Lietuvos kariuomenė: „patriotizmą mes suprantame kitaip nei jį pateikia projektas „Aš myliu Lietuvą“*, <http://www.kam.lt/lt/naujienos_874/archyvas_930/ziniu_archyvas_2011_metai/ziniu_archyvas_2011_-_06/lietuvos_kariuomene_patriotizma_mes_suprantame_kitaip_nei_ji_pateikia_projektas_as_myliu_lietuva.html?pbck=10>, 2011 06 23.

Baudrillard J., *Simuliakrai ir simuliacija*, Vilnius: Baltos lankos, 2010.

Černiauskas Š., *„Reserved“ nutraukia realybės šou „Aš myliu Lietuvą“ rėmimą, „PZU“ apgailestauja dėl laidos turinio*, <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/reserved-nutraukia-realybes-sou-as-myliu-lietuva-remima-pzu-apgailestauja-del-laidos-turinio.d?id=46884279>>, 2011 06 22.

Dainos.lt, *Dainos „Nepasiduok!“ žodžiai. Liepa*, <<http://www.dainos.lt/dainos/nepasiduok-zodziai-liepa>>, 2012 11 23.

Davidavičienė S., *Malūkas iš „Aš myliu Lietuvą“ bus teisiamas, nes nuplėšė lentelę su lenkišku gatvės užrašu*, <http://www.alfa.lt/straipsnis/12252682/Malukas.is.As.myliu.Lietuva.bus.teisiamas.nes.nuplese.lentele.su.lenkisku.gatves.uzrasu=2011-08-25_16-12/>, 2011 08 25.

Delfi.lt, *Į kelionę išlydėti realybės šou „Aš myliu Lietuvą“ dalyviai*, <<http://pramogos.delfi.lt/eteris/i-kelione-islydėti-realybes-sou-as-myliu-lietuva-dalyviai.d?id=45828259>>, 2011 05 23.

DMN inf., *Vasarą startuos naujas realybės šou „Aš myliu Lietuvą“*, <<http://kauno.diena.lt/naujienos/laisvalaikis/vasara-startuos-naujas-realybes-sou-as-myliu-lietuva-343919>>, 2011 04 08.

Gauntlett D., *Media, Gender and Identity: An Introduction*, London and New York: Routledge, 2007.

Graber D. A., ed., *Media Power in Politics*, Washington: CQ Press, 2007.

Gellner E., *Tautos ir nacionalizmas*, Vilnius: Pradai, 1996.

Jayawardena K., *Feminism and Nationalism in the Third World*, London: Zed Press, 1986.

Kavolis V., *Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje*, Vilnius: Lietuvos kultūros institutas, 1992.

Klimčiauskaitė A., „Aš myliu Lietuvą“ patriotiškas LNK nuotykis, <<http://kauno.diena.lt/naujienos/laisvalaikis/-as-myliu-lietuva-patriotiskas-lnk-nuotykis-345857>>, 2011-04-16.

Leončikas T., „Nepakantumo hierarchija ir socialinė distancija visuomenės mažumų atžvilgiu“, Žiliukaitė R. (sud.), *Dabartinės Lietuvos kultūros raidos tendencijos: vertybiniai virsmai*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2007, p. 89–107.

Lrytas.lt, *Projektą „Aš myliu Lietuvą“ rodanti LNK televizija atsiprašo žiūrovų*, <<http://www1.lrytas.lt/-13088354701307436206-projekt%C4%85-a%C5%A1-myliu-lietuv%C4%85-rodanti-lnk-televizija-atsipra%C5%A1o-%C5%BEi%C5%ABrov%C5%B3.htm>>, 201 06 23.

Mažeikaitė K., *Projektu „Aš myliu Lietuvą“ pasipiktinęs jaunimas siekia sustabdyti laidų transliacijas*, <<http://www.15min.lt/zmones/naujiena/pramogos/tv/projektu-as-myliu-lietuva-pasipiktines-jaunimas-siekia-sustabdyti-laidu-transliacijas-39-156989#ixzz2EgL45Bnh>>, 2011 06 21.

McClintock A., „Family Feuds: Gender, Nationalism and the Family“, *Feminist Review*, No 44, Summer 1993, p. 61–80.

Morkūnas J., *Leidimų rengti masinius viešuosius renginius išdavimas*, <<http://www.vilnius.lt/index.php?244314404>>, 2012 12 11.

Naktinienė G. et al., sud., *Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektro-ninis variantas*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005, <www.lkz.lt>, 2012 11 02.

Orwell G., *Notes on Nationalism*, 1948, <http://orwell.ru/library/essays/nationalism/english/e_nat>, 2012 09 10.

Pratto F., Sidanius J., Stallworth M. L., Malle B. F., „Social Dominance Orientation: A Personality Variable Predicting Social and Political Attitudes“, *Journal of Personality and Social Psychology* 67 (4), 1994, p. 741–763, <http://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/3207711/Sidanius_SocialDominanceOrientation.pdf?sequence=1>, 2012 10 10.

Smith A. D., *Nacionalizmas XX amžiuje*, Vilnius: Pradai, 1994.

Tereškinas A., *Esė apie skirtingus kūnus: kultūra, lytis, seksualumas*, Vilnius: Apostrofa, 2007.

Valantiejus A., „Modernusis lietuvių nacionalizmas“, *Metmenys* 66, 1994, p. 102–118.

Vasiliauskaitė N., „Vizualinė „Lietuvos vardo tūkstantmečio“ ideologija: atvejo analizė“, *Filosofija. Sociologija* 23 (3), 2012, p. 175–186.

Yuval-Davis N. and Anthias F., eds., *Women-Nation-State*, London: Macmillan, 1989.

Zebra.lt, *Prezidentas V. Adamkus įteikė vėliavą dainininkei Liepai*, <<http://zebra.15min.lt/erotika/naujienos/prezidentas-v-adamkus-iteike-veliava-dainininkei-liepai-234641.html>>, 2011 05 06.

*SUMMARY**SEXUAL NATIONALISM: “I LOVE LITHUANIA”*

In 2011, the major Lithuanian commercial television channel LNK TV produced and broadcast a notorious reality show “I Love Lithuania”. Unlike similar local entertainment projects, this one was based on a particular political vision and had a strong political message behind. Moreover, it aimed at social engineering, providing some models of “being an exemplary Lithuanian”, “a good and normal citizen”, with the intent to change people’s mind inspiring them to feel national unity and pride and to “revolt” against the obscure Enemy. The article deals with the political message of the show, reconstructing it from different subtexts and surrounding circumstances, and puts it as a kind of aggressive militant ethnocentric nationalism potentially directed against the “West”, i. e. against Lithuania’s membership (“subjection to”) in the ES, going back to the pop-romanticism of the 19th century.

The show, however, has one more, “unofficial”, but nonetheless developed topic – namely “love” in a plain sense of (heterosexual) “romance” and “making family”, articulated in sexist terms. According to my thesis, it is not a coincidence or just a “soft” subject added simply to amuse the public, but rather a necessary (but not sufficient) condition and logical supplement of the nationalist “love for one’s country”. The article analyses this kind of “love” as well, asking what are its functions in the show, what does it mean on the political level, and claiming that the nationalist “love” as the only way to relate oneself politically to the state in this “order of things” reveals the same sexist presuppositions: the two regimes are interdependent.